

ΠΑΠΕΠΣΤΗΜΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
 ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΦΙΑΣ
 ΔΙΕΤΟΝΤΗΣ ΑΝ.ΚΑΘΗ ΗΝΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ.ΠΕΤΣΙΟΣ
 ΕΡΤΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ
 ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΦΙΑΣ
 ΔΙΕΤΟΝΤΗΣ ΑΝ.ΚΑΘΗ ΗΝΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ.ΠΕΤΣΙΟΣ

Η ΗΛΗ ΤΩΝ ΤΑΞΕΩΝ **ΩΣ ΑΠΑΡΑΙΤΗΤΟΣ ΠΑΡΑΓΩΝ** **ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΗΡΟΟΔΟΥ**

«Πόλεμος πατήρ πάντων»
ΗΡΑΚΛΕΙΤΟΣ

“Οποιος ἐπιχειρεῖ νὰ ἀναλύσῃ καὶ χρίνῃ τὰ φαινόμενα τοῦ θίου, μόνογ δὲ ὅμοι ἀπόφεις ἡμπορεῖ νὰ πράξῃ τοῦτο: “Η λαμβάνων καὶ χρίνων ἔκαστον φαινόμενον χωρὶς τὰ, ὡς κάτι τι ἀνεξάρτητον, μὴ ἔχον σχέσιν μὲ τὰ ἄλλα φαινόμενα καὶ τὸ περιβάλλον ἐν γένει, καὶ ἐπομένως ὡς ἀπόλυτον ἔχον σημασίαν, ἢ τούναντίον θεωρῶν ἔκαστον φαινόμενον ἀγαποσπάστως συνδεδεμένον μὲ ἄλλα φαινόμενα, ἐξαρτώμενον ἀπὸ ἄλλας αἰτίας προηγηθείσας, τῶν δποίων παρουσιάζεται οὕτως εἰπεῖν, ὡς ἀποτέλεσμα, καὶ δι’ αὐτὸν μόνον σχετικὴν σημασίαν δυνάμενον νὰ ἔχῃ.

Ο κριτικὸς τῆς πρώτης ἀπόφεως δὲν ζητεῖ συνήθως νὰ ἀνεύρῃ γενικόν τιγα νόμιον διέποντα τὸ πᾶν, ὥρισμένας αἰτίας καὶ συνθήκας προκαλούσας ἀναποφεύκτως τὰ διάφορα κοινωνικὰ φαινόμενα, ἀλλ’ ἔχει ίδιας του ἐτοίμους ίδέας (αἱ δποίαι εἶνε ἀντανάκλασις τῶν ίδεῶν τοῦ περιβάλλοντος, εἰς τὸ δποῖον ζῆ), ποῦ ἐκ τῶν προτέρων τὰς θεωρεῖ ὡς ἀπολύτους ἀληθείας καὶ τὰς δποίας ζητεῖ νὰ ἐφαρμόσῃ εἰς ἔκαστον φαινόμενον τοῦ θίου, ἐπιδοκιμάζων, ἐπαινῶν ἢ κατηγορῶν αὐτὸν, μόνον ἐκ τῆς ἀπόφεως τῶν ἀπολύτων αὐτῶν ίδεῶν του. Τούναντίον δικριτικὸς τῆς δευτέρας ἀπόφεως, ἀφίγει κατὰ μέγα μέρος τὰς μέχρι τοῦδε περὶ θί-

ου ίδεας του, θεωρῶν αὐτὰς λίαν σχετικάς καὶ ἀκροσφαλεῖς, προσπαθεῖ δὲ νὰ ἀναλύσῃ τὸν ἔξω κόσμον μὲ τὴν δυνατήν ἀντικειμενικότητα, ζητεῖ εἰς κάθε φαινόμενον γὰρ ἀνεύρη τὰς πληγεστέρας αἰτίας, αἱ δόποια προεκάλεσαν κύτο, συγάρια δὲ νὰ ἀνακαλύψῃ, εἰ δυνατόν γενικόν τινα νόμον διέποντα δλα τὰ φαινόμενα τοῦ βίου κτλ.

Προφανῶς ἡ πρώτη χρίσις φέρει ὑποκειμενικὸν χαρακτῆρα, ὁ δὲ χριτικὸς, κυρίως εἰπεῖν, δὲν διατυπώνει γεγονότα, ἀλλὰ μᾶλλον ἐκφέρει ἀτομικὰς ἐπιθυμίας, προσποθῶν τὸν ἔξω κόσμον γὰρ ὑποτάξῃ εἰς τὰς ίδεας καὶ εἰς τὴν φαντασίαν του! Ἡ δευτέρα χρίσις, τούγαντίον, φέρει μᾶλλον ἀντικειμενικὸν χαρακτῆρα, διότι δὲ χριτικὸς προσπαθεῖ, κατὰ τὸν δυγατὸν, νὰ διατυπώσῃ ψυχρῶς γεγονότα, πνίγων τὰς ἀτομικὰς του ἐπιθυμίας καὶ ἔγτελῶς ὑποτάσσων αὐτὰς εἰς τὴν ἔξω πραγματικότητα. Πιστεύω εύχολως θὰ ἔννοησῃ ἐκαστος, δτι μόνον ἡ δευτέρα ἀντικειμενικὴ μέθοδος ἥμπορει νὰ ληφθῇ ὑπὲρ δψιν καὶ χρησιμεύσῃ ώς βάσις οἰασδήποτε στερεᾶς ἐπιστημονικῆς ἔργασίας καὶ μελέτης. Τὴν μέθοδον αὐτὴν θὰ προσπαθήσωμεν καὶ ἥμετες νὰ μεταχειρισθῶμεν, ἐφ' ὅσον, ἐνγοεῖται, εἰνε δυγατὸν γὰρ ἀπαλλαχθῆ κανεῖς τῆς ὑποκειμενικότητός του. Μελετῶν τὰ περὶ σύμπαντος ἐν γέγει πορίσματα τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν, ἀναλύων δὲ συγάρια τὴν ιστορίαν τῆς ἀνθρωπότητος μὲ τὰ διάφορα στάδια τῆς ἀναπτύξεώς της, δὲν ἥμπορει νὰ μὴν ἔλθῃ εἰς τὸ γενικὸν συμπέρασμα δτι οὐδὲν ἐν τῷ φύσει καὶ τῇ ἀνθρωπίνῃ κοινωνίᾳ μένει στάσιμον, τὸ πᾶν τούγαντίον μεταβάλλεται διαρκῶς, τὸ πᾶν ἐξελίσσεται. Ἡμπορεῖ νὰ εἴπῃ κανεῖς συντόμως, δτι δὲν ὑπάρχουν οὔτε δύο στιγμαὶ καθ' δλα διμοιαὶ ἀγαμεταξύ των, καθότι κάθε γέα στιγμὴ, παύουσα γὰρ εἶνε ἡ προηγουμένη, ἐμπεριέχει νέα στοιχεῖα, προελθόντα ἐκ τῆς ἐξελίξεως τῶν στοιχείων τῆς προηγουμένης στιγμῆς. Ἐὰν ρίψῃ τις ἕνα βλέμμα εἰς τὴν πέριξ φύσιν, εὔχολως θὰ παρατηρήσῃ, δτι παντοῦ κυριαρχεῖ δ «περὶ ὑπάρξεως ἀγών», δ ἀμελλικτος αὐτὸς, ἀλλὰ καὶ προσδευτικὸς συάρια παράγων τῆς ἐξελίξεως. Ὁ ἀναπόφευκτος αὐτὸς

ἀγών δὲν ἥμπορεῖ θεοίως νὰ μήν ισχύσῃ διὰ τὸν ἀνθρώπον. Ἐπειδὴ δμῶς δ ἀνθρωπός, κατὰ τὸν Ἀριστοτέλη εἶνε συγάμιχ καὶ «Ζῷον πολιτικὸν», δηλαδὴ πρὸς εὐκολωτέραν διεξαγωγὴν τοῦ ἀγώνος εἶνε ἀναγκασμένος νὰ ζῇ καθ' δμάδας κατὰ κοινωνίας, διφυσικὸς αὐτὸς νόμος λαμβάνει δι' αὐτὸν ποικίλας καὶ διαφόρους κοινωνικὰς μορφάς, ώστε καταγτὰ πολλάκις δύσκολον γὰρ τὸν ἀνακαλύψῃ κανεὶς. Βαθύτερα τις παρατήρησις θεοίως ἀμέσως ἀνακαλύπτει δτι κυρίᾳ βάσις τῆς ὑποστάσεως τῆς κοινωνίας ἐν γένει καὶ τοῦ ἀτόμου κατ' ἴδιαν εἶνε πάγτοτε δ αὐτὸς ἀναπόφευκτος, ἀμείλικτος καὶ προοδευτικὸς συγάμιχ «περὶ ὑπάρξεως ἀγών». Ἡ ἀνάγκη τοῦ ἀγώνος ώθει τὸν ἀνθρώπον εἰς τὸ νὰ ἐφεύρισκῃ τέχνας, δημιουργεῖ δικαὶα ἀγαθὰ, δπως καταστήσῃ εὐκολώτερον τὸν ἀγῶνα του. Ἡ ὑπάρξις δμῶς ἐντὸς τῆς κοινωνίας, δικαίων ἀγαθῶν καὶ η οὐχὶ δικαία καὶ ἵση διανομὴ αὐτῶν, γεννᾷ τὴν διαφορὰν μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων, τὰς κοινωνικὰς τάξεις. Θεοίως ἔκαστη κοινωνικὴ τάξις προσπαθεῖ νὰ ἔξασφαλίσῃ διὰ τὸν ἑαυτὸν της, διν εἶνε δυνατόν, περισσότερα δικαὶα ἀγαθὰ, ἀδικοῦσα καὶ πιέζουσα πρὸς τοῦτο καὶ ἄλλας τάξεις. Τοιουτοτρόπως δ κατ' ἕτομον ἀγῶν λαμβάνει συγάμιχα καὶ χαρακτῆρα ἀγώνος κατὰ τάξεις. Κυρίως εἰπεῖν, δλη η παγκόσμιος ἱστορία δὲν εἶνε ἄλλο τι παρὰ ἀτελεύτητος σειρὰς αἰώνιου πάλης, κοινωνικῶν τάξεων καὶ ἔθνων ἀναμεταξύ των. Ἡ σκληρὰ αὐτὴ πάλη εἶνε συνάρτητη καὶ δ ἀπαραίτητος παράγων τῆς ἱστορικῆς ἔξελίξεως καὶ προόδου.

Οἱ οἰκονομικοὶ δμῶς λόγοι, χάρις εἰς τὴν διαρκῶς προοδεύουσαν τέχνην, δὲν μένουν στάσιμοι, μεταβάλλονται, ώς ἔκ τούτου δὲ ἀλλάζουν καὶ αἱ σχέσεις τῶν διαφόρων κοινωνικῶν τάξεων ἀναμεταξύ των, μαζὶ δὲ μὲ αὐτὰς ἀλλάζει καὶ η μορφὴ τῆς κοινωνίας. Κάθε κοινωνικὴ τάξις, ἀναλόγως τῶν οἰκονομικῶν της συμφερόντων, τῆς κοινωνικῆς της θέσεως καὶ τοῦ τρόπου τοῦ ένου της, ἔχει καὶ ἀνάλογον φυχολογίαν, ἀνδρογονούς λογικὴν καὶ ἀνάλογα ἰδεώδη. Ωστε τὰ ἰδεώδη δὲν εἶνε τι ἀπόλυτον, ἀνεξάρτητον

τῶν υλικῶν συγθηκῶν, δπως οἱ πλεῖστοι νομίζουν ἀκόμη, ὅλλα μᾶλλον ἀποτέλεσμα αὐτῶν, ἀκολουθοῦντα καὶ δικαιολογοῦντα αὐτὰς. Τὰ ἐπίσημα ἵδεώδη τῆς κοινωνίας εἰνε πάντοτε τὰ ἵδεώδη τῆς κυριαρχούσης τάξεως, η δποία διὰ τῆς θλίας η τῆς ἀπάτης ἐπιβάλλει αὐτὰ εἰς τὰς λοιπάς τάξεις, ἀλλάζουν δὲ, ἔνγοεῖται, δικα ἀλλάξη καὶ η κυριαρχούσα τάξις. **Η κυριαρχοῦσα τάξις ἀντιπροσωπεύει πάντοτε συντηρητικὰς τάξεις, τούναντίον αἱ πιεζόμεναι τάξεις ἐμφοροῦνται ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον προοδευτικῶν καὶ ριζοσπαστικῶν ἵδεῶν, τὰς δποίας δικας εὐκόλων λησμονοῦν, εὐθὺς ὡς μετατραποῦν εἰς κυριαρχοῦσαν τάξιν!** "Ολαι σχεδὸν αἱ ἐκπολιτιστικαὶ ἴδεαι καὶ ἐν γένει τὰ ἵδεώδη, τὰ δποία κατέχει σήμερον η ἀνθρωπότης δὲν εἰνε δλλο τι παρὰ τὸ δθροίσμα τῶν ἵδεωδῶν, τὰ δποία κατὰ διαφόρους ἐποχὰς διάφορη ζήνη καὶ κοινωνικαὶ τάξεις ἐδημιουργησαν, εύρισκόμεναι εἰς ἐπαναστατικὴν στιγμὴν τῆς ὑπάρξεως των, ζητοῦσαι γὰ ἀπαλλαχθοῦν ἀπὸ πολιτικὸν η κοινωνικὸν ζυγὸν! (Τούναντίον δλα τὰ πνευματικὰ προϊόντα τὰ γεννηθέντα εἰς θεούς κοινωνικὴν ἐποχὴν, εἰς τὴν δποίαν ἔλειπεν οἵσδηποτε ἀγών, εἰνε νεκρὰ προϊόντα, σχολαστικὴ ἀπομίμησις ζωγτανωτέρων ἐποχῶν).

Ἐξ δλων αὐτῶν καταφαίνεται δτι εἰς κάθε δοθεῖσαν ἐποχὴν η κατάστασις μιᾶς κοινωνίας εἰνε ἀποτέλεσμα ὥρισμένων κοινωνικῶν σχέσεων, προελθόντων κυρίως ἀπὸ οἰκονομικοὺς λόγους, ἐπὶ τῇ θάσει ὥρισμένων γόμων, τοὺς δποίους οὐδεὶς δύναται νὰ ἀλλάξῃ, ημπορεῖ δικας ἀντικειμενικῶς νὰ σπουδάσῃ. Πᾶσα ἐπιθυμία καὶ δοκιμὴ ἐπαναφορᾶς ἀλλης κοινωνικῆς ἐποχῆς παρελθούσης, τῆς δποίας δὲν Σφίσταγται πλέον αἱ ἀνάλογοι οἰκονομικαὶ καὶ ἐν γένει κοινωνικαὶ συνθῆκαι, εἰνε καθαρὰ ματαιοπούλα, μωρὰ οὐτοπία, καταδικασμένη ἐκ τῶν προτέρων εἰς πλήρη ἀποτυχίαν. Μόνον ἔχείνη η κοινωνικὴ κίνησις ημπορεῖ νὰ ἔχῃ πρακτικὴν σημασίαν καὶ ἐπιτυχίαν, η δποία συμπίπτει μὲ τὴν φυσικὴν φορὰν τῆς ἑτελίξεως, τοιαύτη δὲ εἰνε ἔχείνη, η δποία ἀνταποκρίνεται μὲ τὰ οἰκονομικὰ καὶ κοινωνικὰ συμφέροντα δ-

χλήρου τάξεως καὶ ἐπομένως διεξάγεται ὅπ' αὐτῆς μετ' ἀδιακόπου φαγατισμοῦ, μετὰ σταθεροῦ ἔγθουσιασμοῦ, μὴ παύσοντος οὔτε μίαν στιγμὴν, παντοῦ καὶ πάντοτε συνοδεύοντος τὸ ἀτομογ καὶ εἰς τὸν κοινωνικὸν καὶ εἰς τὸν ἴδιωτικὸν του δίον. Συγκεφαλῶν εἴμπορεῖ κανεὶς νὰ εἴπῃ: 'Ἡ ἀνάγκη ὠθεῖ τὸν ἄνθρωπον εἰς τὸ νὰ ἐφευρίσκῃ τέχνας καὶ δημιουργῇ ψλικὰ ἀγαθά, οἰκονομικὰς συνθήκας. Αὐταὶ πάλιν καγούζουν τὰς σχέσεις τῶν κοινωνικῶν τάξεων καὶ καθορίζουν τὴν μορφὴν τῆς κοινωνίας. Ἐπειδὴ δμως αἱ οἰκονομικαὶ συνθήκαι: διαρκῶς μεταβάλλονται, ἀλλάζουν ὡς ἐκ τούτου καὶ αἱ σχέσεις τῶν τάξεων, καὶ ἡ μορφὴ τῆς κοινωνίας. Ἡ κυρία λοιπὸν θάσις εἶναι λόγοι οἰκονομικοί, τούτους δὲ ἀκολουθοῦν διάφορα ἴδεώδη, δημιουργούμενα ὅπε τῶν διαφόρων κοινωνικῶν τάξεων ἐν τῇ ἀναμεταξύ των πάλη. Ἡ πάλη τῶν τάξεων εἶναι ἀναπόφευκτος καὶ μόνος σχεδὸν παράγων τῆς κοινωνικῆς προόδου. "Οπου πάλη — ἔχει κίνησις, ζωή, πρόσθιος. "Οπου τούγαντίον λείπει — καταχρήσεις τῆς κυριαρχούσης τάξεως, στασιμότης, σαπίλα. (Παραδείγματα: Εὔρωπη — 'Ασία!) "Ἄγ ἐπιθυμῇ λοιπὸν κοινωνία τις νὰ ζήσῃ καὶ προσδεύσῃ ἃς ἐνθυμήται καλῶς: βτι μόνον φαγατικὴ πάλη τῶν κοινωνικῶν τάξεων της, θάσιν ἔχουσα πάντοτε οἰκονομικὰ συμφέροντα, σύμβολον δὲ διάφορα προσδευτικὰ ἴδεώδη, εἴμπορεῖ νὰ θέσῃ εἰς ἐγέργειαν δλας τὰς δυνάμεις τῆς κοινωνίας, νὰ πλάσσῃ ισχυρούς χαρακτῆρας, φαγατικὰς πεποιθήσεις καὶ προσδευτικὰς τάσεις, ὡς ἀποτέλεσμα δὲ νὰ δώσῃ δμαλήν ισορροπίαν τῶν δυνάμεων καὶ τὸ σύγολον ἔχεινον τὸ δποῖον συγήθως δγοιμάζομεν: Προσδευτική, ἐκπολιτική κίνησιγ!

ΠΑΠΕΙΣ ΘΕΟΝ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
 ΤΟΜΕΑΣ ΒΙΒΛΙΟΣΦΙΑΣ
 ΕΡΤΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΕΑΓΓΛΙΚΗΣ ΒΙΒΛΙΟΣΦΙΑΣ
 ΔΙΕΤΟΝΤΗΣ ΑΝ.ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΠΕΤΣΙΟΣ

ΤΑ ΤΡΙΑ ΣΤΑΔΙΑ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΕΩΣ ΚΑΙ ΛΙ ΤΡΕΙΣ ΑΝΑΛΟΓΟΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΑΙ ΤΑΞΕΙΣ

Α'. ΕΥΓΕΝΕΙΣ – ΑΡΙΣΤΟΚΡΑΤΑΙ

Μετά τὴν διατύπωσιν τοῦ κοινωνικοῦ νόμου προδαίνονται εἰς τὴν ἀγάλυσι τῆς σημερινῆς εὐρωπαϊκῆς κοινωνίας ἐν γένει. Πρὸς καλλιτέραν υπανθρώπουν αὐτῆς πρέπει νὰ ἔχετάσωμεν διπὸ ποία στοιχεῖα ἀποτελεῖται καὶ ποία εἶναι ἡ μορφὴ καὶ ἡ ψυχολογία αὐτῆς. Εἰς τὴν σημερινὴν εὐρωπαϊκὴν κοινωνίαν ἀπαγγέλλειν κυρίως τρεῖς τάξεις: 1) Τοὺς εὐγενεῖς (=ἀριστοκράτας). 2) Τοὺς ἀστοὺς (=μπουρζόδη) καὶ τοὺς ἐργάτας (=προλεταρίους). Εκάστη τῶν τριῶν αὐτῶν τάξεων εἶναι γέννημα ώρισμένης ιστορικῆς ἐποχῆς, ὥρισμένου οἰκογενεικοῦ συστήματος.

Τοὺς εὐγενεῖς διηγάμεθα γὰρ τοὺς ὄνομάσωμεν τάξιν τοῦ παρελθόντος, διέτι: ἂν καὶ ἀκόμη σύγχωνται εἰς πολλὰ μέρη καὶ παιζούν σπουδαῖον ρόλον, ἐν τούτοις γένεται μεγάλη ιστορικὴ σημασία των κείταις ἐντελῶς εἰς τὸ παρελθόν, τοῦ διποίου ἦταν ἀπόλυτοι κύριοι.

Οὗτοι εἶναι γέννημα καὶ ἀγτιπρόσωποι τοῦ φεουδαλικοῦ καθεστώτος, ὅποι τὸ διποίον πρέπει γὰρ ἐνηργηθῆ τὸ γεωργικὸν στάδιον τῆς ἀγαπτύξεως τῶν λαῶν.

Οἱ εὐγενεῖς, ὡς κατ' ἔξοχὴν πολεμικὴ καὶ κατακτητικὴ τάξις, εἶχον τὰς γαίας εἰς τὰς χειράς των καὶ ἡγάγκαζον τὸν λαὸν γὰρ ἐργάζεται τὴν γῆν ὡς δουλοπάροικος. Ὡ-

λα τὰ ἀγαθὰ τῆς κοινωνίας όλικά καὶ ηθικά ἀντρού εἰς αὐτὴν. Ὡς πολεμική τάξις ἔχει χαρακτήρα γεννατού καὶ ἐν πολλοῖς ἐπικοτικόν.

Τάσεις ἔχουν, ἐννοεῖται, ἀπολυταρχικάς, μισοῦν δὲ δργανικῶς οἰαδήποτε δημοκρατικὰ ίδεώδη. Πλὴν τούτου ἔχουν θρησκευτικάς καὶ θεοκρατικάς τάσεις, διότι πρὸς δικαιολογίαν τῆς ἔξιστης προγομμούχου των θέσεως, ἔχουν ἀνάγκην τῆς θρησκείας καὶ τοῦ αλήρου, δ. διποῖς ἀφ' ἕνδει μὲν καθεροῖ τὰ πρεγόμια των ὡς «γόμον ἀπὸ θεοῦ», ἀφ' ἑτέρου δὲ παρηγορεῖ τὸν δοῦλον λαδὸν, ἐμπνέει τὴν ἐγκαρτέρησιν καὶ ἐλπίδα καλλιτέρας ὑπάρξεως ἐν τῷ μέλλοντι θίψ, ὥς ἐκ τούτου καὶ ἡ αἰώνιος συμμαχία τοῦ αλήρου μετὰ τῶν εὐγενῶν! Ἡ γενικὴ κατάστασις τῆς φεουδαλικῆς ἐποχῆς δύναται νὰ χαρακτηρίσθῃ ὡς ἔξης:

Κυρία ἐνασχόλησις εἶναι ἡ γεωργία. Βιομηχανία, ὅποια τὴν σημερινὴν σημασίαν τῆς λέξεως, λείπει ἐντελῶς. Ὡς ἐκ τούτου καὶ τὰ μέσα τῆς συγκοινωνίας εὑρίσκονται εἰς ἀπελήγοντας κατάστασιν ἀγαπτύζεως.

Βιομηχανία τοῦ οἴκου, μικροεμπόριον καὶ χειρωναξίᾳ ὑπηρετοῦν τὰς οὐχὶ μεγάλας ἀνάγκας τῆς κοινωνίας. Μεσία τάξις ἀνθρώπων καταγιγνομένη εἰς τὰ ἐπαγγέλματα αὐτὰ οὐδεμίαν ἔχει κοινωνικὴν σημασίαν καὶ βαρέως φέρει τὸν ζυγὸν τῆς ἀριστοκρατίας.

Αἱ σχέσεις τῶν ἐθνῶν ἀναμεταξύ των εἶναι περιωρισμέναι, ἔκαστον περιωρίζεται εἰς τὸν ἐαυτὸν του, προσπαθοῦν γὰρ ἔξοχονομήσῃ τὰς οὐχὶ μεγάλας ἀνάγκας του, δι' θίψ γεωργικῶν καὶ βιομηχανικῶν προϊόντων. Αἱ σχέσεις τῶν εὐγενῶν πρὸς τὸν δοῦλον λαδὺ ήσαν πατρικαὶ ἐμπλεοὶ συνάμια πάσης αὐθαιρεσίας. Οἰαδήποτε ἰδέαι περὶ πολιτικῆς ἐλευθερίας κτλ. ήσαν ἐντελῶς, ἀγνωστοί. Ἐθνικὴ συνειδητικός ὑπὸ τὴν σημερινὴν σημασίαν τῆς λέξεως, δὲν εἰμποροῦσε γὰρ ὑπάρχη. Τὰ πολιτικὰ ίδεώδη περιωρίζοντο εἰς τὰ δυναστικὰ συμφέροντα τοῦ μονάρχου, τοῦ πρώτου μεταξὺ τῶν εὐγενῶν. Τὰ πνευματικὰ ίδεώδη ήσαν ἀπλᾶ, φέροντα κατ' ἔξοχὴν θρησκευτικὸν καὶ θεοκρατικὸν χαρακτή-

ρα. Ή ἐπιστήμη καθ' δλοκληρίαν εύρισκετο ὑπὸ τὴν ζυγὸν τῆς θεοκρατίας, μὴ τολμῶσα νὰ θέξῃ τι δυνάμενον νὰ προσκρούσῃ πρὸς τὸ θεοκρατικὸν πνεῦμα τῆς ἐποχῆς, κατ' ἀνάγκην πλέουσα εἰς τὸ πέλαγος τῆς σχολαστικότητος, ἐντελῶς ἀγίκανος γὰρ δημιουργήσῃ τι ζωγταγὸν καὶ πρωτότυπον, σύμφωνον μὲ τὴν φύσιν καὶ τὴν πραγματικότητα. Ως ἐκ τούτου καὶ ἡ στασιμότης αὐτῆς ἐπὶ αἰώνας. Η ποίησις ἔφερε χαρακτῆρα ἐπικόν, ἔξυμνοῦσα τὰ κατορθώματα τῶν ἵπποτῶν ἀριστοκρατῶν. Η κατάστασις αὐτῆς, ἔγγοεῖται ἐπρεπε μὲ τὸν καιρὸν νὰ ἀλλάξῃ. Οἱ οἰκονομικοὶ δροὶ βραδέως μὲν ἀλλὰ διαρκῶς ἥλλαζον, ἐπιφέροντες ἀσυγαισθήτως καὶ ἀλλαγὴν τῶν σχέσεων τῶν κοινωνικῶν τάξεων. Ἐκ τῶν σπλάγχνων τοῦ φεουδαλικοῦ καθεστῶτος ἐγεννῶντο καὶ ηὔξανον διαρκῶς τὰ στοιχεῖα, τὰ δποῖα προετοίμαζον οἰκονομικὴν, ἐπομένως καὶ κοινωνικὴν ἐπανάστασιν.

Βραδέως μὲν ἀλλὰ σταθερῶς, ἐδημιουργεῖτο γέα ἰσχυρὰ κοινωνικὴ τάξις μὲ ὠρισμένην οἰκονομικὴν φυσιογνωμίαν, ἐπομένως καὶ μὲ ὠρισμένα κοινωνικὰ ἴδεώδη, ἐκ διαμέτρου ἀντίθετα μὲ τὰ ὑφιστάμενα ἀριστοκρατικὰ ἴδεώδη.

Η τάξις αὐτῆς εἰ καὶ ἐστερεῖτο εὐγενοῦς καταγωγῆς καὶ οἰωνδήποτε πολεμικῶν ἀρετῶν, ἢτο δημως κάτοχος γέου ἰσχυροῦ ὅπλου, τοῦ δποίου ἡ δύναμις καὶ σημασία διαρκῶς ηὔξανον, ἔως ὅτου κατέστη παντοδύναμος καὶ κύριος μοχλὸς τοῦ κοινωνικοῦ καθεστῶτος, τὸ πᾶν ἀγατρέπον καὶ ὑποτάσσον εἰς τὴν θέλησίν του. Ο γέος αὐτὸς παντοδύναμος παράγων, ἢτο: τὸ κεφάλαιον, τὸ χρῆμα, καὶ δ εὐτυχὴς αὐτοῦ κάτοχος: ἡ τάξις τῶν ἀστῶν, οἱ μπουρζού!

B'. ΑΣΤΟΙ — ΜΠΟΥΡΖΟΑ

Η μπουρζοαζία πρέπει νὰ θεωρηθῇ ἡ κατ' ἔξοχὴν τάξις τοῦ παρόντος, ὡς ἀντιπροσωπεύουσα τὸ γῦν ἰσχύον καπιταλιστικὸν σύστημα, ὅπερ ἐκ μικρῶν δρμηθὲν ἐξ αὐτῶν τῶν σπλάγχνων τοῦ φεουδαλικοῦ καθεστῶτος διὰ βαθμιαίας

προόδου ἔφθασεν εἰς τὸ σημερινὸν μεγαλοπρεπὲς βιομηχανικὸν καὶ χρηματιστικὸν οἰκοδόμημα, τὸ δποῖον θαυμάζομεν εἰς τὰ πλέον προοδεύσαντα πολιτισμένα κράτη. Ἡ οἰκονομικὴ αὐτὴ ἐξέλιξις βεβαίως ἔγινε βαθμιαίως, καὶ σὺν τῷ χρόνῳ ἐπέφερε σοβαρώτατα ἀποτελέσματα.

Ἡ ἀνακάλυψις νέων χωρῶν, ἡ εἰσαγωγὴ νέων προϊντων καὶ χρυσοῦ, ἡ μεγάλη πρόοδος τῆς συγκοινωνίας κτλ. ἐνωκεν μεγίστην ὅθησιν εἰς τὸ ἐμπόριον, τὴν βιομηχανίαν καὶ τὰς χρηματιστικὰς ἔργασίας. Καθ' ἥγιαν ἐποχὴν οἱ εὐγενεῖς ἀμέριμνοι διῆγον θεοὺς διεργον καὶ πολυθάπανον, ἐξασθενοῦντες ἔχυτοὺς ὄλικῶς καὶ ἡθικῶς, οἱ περιφρονούμενοι ἀστοὶ—μπουρζού, διεξήγαγον μεγάλας ἔργασίας καὶ ἀποταμίευσυ μεγάλους θησαυρούς. Τὸ χρῆμα δλονὲν ἐλάμβανε μεγάλειτέραν σημασίαν ὡς κοινωνικὸς παράγων, αὐξάνον, ἐγγοεῖται, καὶ τὴν κοινωνικὴν σημασίαν τοῦ κατόχου αὔτοῦ «μπουρζού».

Οἱ εὐγενεῖς ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἥρχισαν νὰ αἰσθάνωνται τὸν ζυγὸν τοῦ χρήματος καὶ τὴν αὐξάνουσαν ἐπιρροὴν τῶν ἀστῶν ἐπ' αὐτῶν. Φυσικῷ τῷ λόγῳ οἱ ἀστοὶ ἥρχισαν νὰ λαμβάνουν συναίσθησιν τῆς κοινωνικῆς των δυγάμεως καὶ γὰρ δυσανασχετοῦν διὰ τὸν ἀτιμωτικὸν ζυγὸν τῶν εὐγενῶν, δὲ ἐποῖος τοῖς κατέστη πλέον ἀνυπόφορος. Ἡ σθάνθησαν τὴν ἀνάγκην ὅχι μόνον νὰ ἀνατρέψουν τὴν ἀριστοκρατίαν, ἀλλὰ καὶ γὰρ διαδεχθοῦν, εἰ δυνατόν, αὐτὴν εἰς τὴν κυριαρχίαν τῆς κοινωνίας. Πρὸς τοῦτο ὅμως ἔχρειάζοντο τὴν θεήθειαν τῶν κατωτέρων ἔργων τάξεων, διότι οἱ ἴδιοι, ὡς ἐκ τοῦ μαλακοῦ καὶ δειλοῦ χαρακτῆρος των, ήσαν ἀνίκανοι γὰρ παλαιόσουν μόνοι μὲ τὴν πολεμικὴν καὶ γενναίαν ἀριστοκρατίαν. Διὰ νὰ προσελκύσουν ὅμως τὴν συμπάθειαν τῶν κατωτέρων τάξεων, ἐπρεπε νὰ προβάλουν νέα κοινωνία καὶ ἰδεώδη, καλλίτερα τῶν ὑφισταμένων ἀριστοκρατικῶν. Ἡ ἰδεολογία τῆς μπουρζούς κατ' ἀνάγκην ἐπρεπε νὰ ξεχῃ τὰ ἐξῆς δύο γγωρίσματα:

1) Νὰ ὑπόσχεται καὶ παρέχῃ ἀφευδῶς ἐκεῖνο τοῦ ὁποίου ἡ ἴδια ἐστερεῖτο: πολιτικὴν ἐλευθερίαν, πολιτικὰς με-

ταρρυθμίσεις. 2) Νὰ ἀποστωπᾷ καὶ ἀποφεύγῃ οἰασθῆποτες οἰκονομικὰς μεταρρυθμίσεις, ἀντικρουμένας μὲ τὰ οἰκονομικά της συμφέροντα. Ἀμφότερα ἐπὶ τέλους κατωρθώθησαν. Ὁλόκληρος πλειάς εὐγλώττων καὶ ἐμπνευσμένων ἀποστόλων αὐτῆς (Λοὺ, Μούτεσκιέ, Βολταῖρος, Ρουζώ, Διδερό κτλ. κτλ.), ἀκθούσιαζού τὰ πλήθη, μὲ τὰ ὑπέρ τῆς πολιτικῆς ἐλευθερίας κηρύγματά των, μὴ σχεπτόμενοι συγάρμαγὰ διέξουγ οἰκονομικὰ ζητήματα.

Ο ἔργατικὸς λαὸς ἐπὶ τέλους ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τῆς μπουρζούσιας ἐπανεστάτησε καὶ ἡ ἀριστοκρατία ἀγετράπη. Ἐκτοτε τῇ μπουρζούσιᾳ λαϊκάνει τὴν πρώτην θέσιν ἐν τῇ κοινωνίᾳ, ἐπιβάλλει τὰς ἀρχὰς καὶ τὰ ἰδεώδη της παντοῦ, διὰ τῆς δίκαιης μποστηρίζουσα αὐτὰ καὶ πατάσσουσα ἀμελίκτως. Πᾶσαν ἀπότειραν γέων μεταρρυθμίσεων μὴ ἀστικοῦ χαρακτήρος, παραδόξως φρονοῦσα διὰ τὴν κοινωνία δὲν χρειάζετε πλέον ἄλλας μεταρρυθμίσεις καὶ διὰ διὰ τῶν ἴδιων της πολιτικῶν μεταρρυθμίσεων, εἴπε τὴν τελευταίαν λέξιν τῆς προόδου!

Ἄς ἔξετάσωμεν τώρα ποία ἦτο διαφορὰ μεταξύ τοῦ γέου ἀστικοῦ καὶ τοῦ πρώην ἀριστοκρατικοῦ καθεστώτος.

Τὸ «ἔλέφ θεοῦ» διεδέχθη «ἡ θέλησις τοῦ λαοῦ! Τὸ περὶ «πατρὸς μονάρχου» ἰδεῶδες—ἡ μεγάλη περὶ πατρίδος λέξις. Τὴν μέχρι τοῦδε αὐθαιρεσίαν εἰς δλα—θιάφορος πολιτικαὶ ἐλευθερίαις: συνειδήσεως, λόγου, τύπου, ἀπαραδίκαστον τοῦ ἀτόμου, κατοικίας κτλ., κτλ. καὶ ισότητος δλων ἀπέναγτις τοῦ γέρμου.

Οσον ἀφορᾷ τὰς οἰκονομικὰς μεταρρυθμίσεις, αὐταὶ δύνανται νὰ συνοψισθοῦν ὡς ἔξης: Οἱ χωρικοὶ μὲ τὴν πολιτικὴν ἐλευθερίαν ἀπέκτησαν καὶ γαλας μετατραπέντες ἔκτοτε εἰς τὸ πλέον συντηρητικὸν στοιχεῖον τῆς κοινωνίας. Οἱ ἀστοὶ ἔμειναν, ἔγγοεῖται, μὲ τὰ κεφάλαιά των, οἱ δὲ ἐργάται ἀπέκτησαν..... τὰ ἄνω ρηθέντα πολιτικὰ δικαιώματα, τὰ δποῖα ἔχουτα μεγάλην αγρασίαν δι' ἀγθρώπους οἰκονομικῶς ἔξησφαλισμένους, ἔφαγησαν δῶρον λίαν ἀμφιβόλου ἀξίας εἰς πτωχοὺς βιοπαλαιστὰς, μὴ ἔχοντας πολλά-

κις οὔτε καιρὸν, οὔτε διάθεσιν νὰ ἀπολαύσωσι τὰς γέας ἐλευθερίας. Οἱ ἔργατα: γρήγορα ἐκκείλασσον τὴν ἀπάτην τῶν καὶ τὸ ἀχάριστον ρόλον ποῦ ἔπαιξαν νὰ δγάλουν τὰ κάστανα ἀπὸ τῇ φωτιὰν διὰ τοὺς ἄλλους. "Ἐκτοτε μόνον παράπονα ἀκούει τις ἐκ φέρους τῶν κατὰ τοῦ ἀτακοῦ καθεστώτος.

"Ἐν γένει τὸ γέον καθεστώς, παρ' ὅλην τὴν ἐξωτερικὴν του λάμψιν, πολὺ ἔνωρίς τηρχισε νὰ δεικνύῃ ἀρνητικὰ σημεῖα καὶ νὰ κινήτῃ τὴν δινοπίστιαν καὶ τὰ παράπονα τοῦ πολλῶν. Ἡ μεγάλη φράσίς περὶ: «θέλησις τοῦ λαοῦ» ἐν τῇ πρᾶξει ἀπεδείχθη ἀπέγουσσα πολὺ τῆς πραγματικότητος κυρίως δὲ τὸ πᾶν ἐκινεῖτο. Ὅπολι μικρᾶς σχετικῶς πλουτοκρατικῆς τάξις. Υπὸ τὴν εὐγενῆ λέξιν «πατρίς» πολὺ ἔνωρίς τηρχησαν νὰ κρύπτωνται ξένα συμφέροντα. Οὐδὲν τὸ κοινὸν ἔχοντα μὲ τὴν πατρίδα, συντείνονται: εἰς τὸ νὰ γίνῃ ἡ λέξις ἡ πλέον ἐλαστική, εἰς πολλὰ δὲ μέρη ἡ διγυμασία «πατριώτης» ὅχι μόνον νὰ χάσῃ τὴν τιμητικήν της ἔγγονιαν, ἀλλὰ νὰ θεωρῆται ως προσβλητική, διότι: ἀλλεπαλλήλως καὶ συστηματικῶς κατεχράσθησαν αὐτῆς τὰ χειρότερα στοιχεῖα τῆς κοινωνίας, πρὸς ὑποστήριξιν τῶν συμφερόντων τῶν κατὰ τῶν κοινωνικῶν τῶν ἀγτιπάλων. Αἱ πολυθρύλληται πολιτικαὶ ἐλευθερίαι κατεπατοῦντο καὶ ἐδολεύοντο σὲ κάθε βῆμα πρὸς ὅρθιος πάντοτε τῶν Ισχυρῶν. "Οσον δ' ἀφορᾷ τὴν οἰκονομικὴν κατάστασιν, παρ' ὅλα τὰ μυθώδη πλούτη μικρᾶς σχετικῶς απείρας πλουτοκρατῶν, διὰ τὸ μέγιστον μέρος τῆς κοινωνίας ὅχι μόνον δὲν ἐπῆλθε καμμία βελτίωσις, ἀλλὰ σχετικῶς μὲ τὰς διαρκῶς αὐξανούσας ἀπαιτήσεις τοῦ βίου μᾶλλον ἡ κατάστασις ἔχειροτέρευσεν. "Ἐν γένει: δὲν τηργητεν νὰ καταφαγῇ ὅτι: τὴν ἀλλοτε κυριαρχοῦσσαν ἀριστοκρατίαν διεδέχθη γέα τάξις πλουτοκρατική, κατορθώσασα βαθμηδόν τὰ πάγτα νὰ λάβῃ εἰς τὰς χειράς της, θέτουσα εἰς ἐνέργειαν τὸν γέον πανίσχυρον παράγοντα: τὸ χρῆμα, τὸ κεφάλαιο! Τὸ γέον καπιταλιστικὸν καθεστώς τηρχισε βιαίως νὰ εἰσχωρῇ παγτοῦ ἀνατρέπον τὰ ἐμπόδια καὶ κλονίζον πᾶν τὸ μέχρι τοῦτο φαινόμενον ως στερεόν. Ἡ οἰκονομικὴ καὶ κοινωνικὴ

ἐπανάστασις ὑπῆρξε πλήρης. Ἡ διαρκὴς ἀνάγκη ξένων ἀγορῶν, συγέτεινεν εἰς τὴν πρωτοφανῆ τελειοποίησιν τῶν μέσων τῆς συγχοινωγίας, καταστρέψουσα συγάμια τὰ χωρίζοντα τοὺς λαούς ἐμπόδια, μετατρέπουσα αὐτούς εἰς ἔν οἰκογενειακὸν δῆμον, ἀναποστάστως συγδεδεμένον καὶ βαθιαίως ἀποκτοῦν κοινόν πολιτισμόν, κοινὴν ἴδεωδην, κοινὴν φυχὴλογίαν. Τὰς μέχρι τοῦτο φειδαλικὰς παραδόσεις καὶ πατριαρχικὰς σχέσεις, πως δὲν ἐστεροῦντο ποιήσεώς τινος καὶ θρησκευτικῆς ἡθικῆς, ἀσπλάγχνως ἀνέτρεψεν, ἀντικαταστήσασκας δὲ ἀναιδοῦς οἰκονομικῆς συμφεροντολογίας ἐκλαιματικῆς τὸ πᾶν ώς ἀπλοῦν «τίμημα». Καταστρέψουσα τὴν φειδαλικὴν δουλείαν ἀντεκατέστησεν αὐτὴν διὰ νέας φιλερᾶς ἐκμεταλλεύσεως, πλήρους πεζότητος καὶ ἀσπλαγχνίας, τὴν διποίκη παραδίδει ἀπανθρώπως τὸ μέγιστον μέρος τῆς κοινωνίας εἰς τοὺς ὄνυχας τοῦ νέου ἀναιδοῦς κυρίου: τοῦ κεφαλαίου. Ὁ παγίσχυρος αὐτὸς παράγων τιθέμενος ἐν τινὶ σκοτεινῇ γωνίᾳ εἰς ἐνέργειαν, ἀθορύβως καὶ εὔκολως ἀγοράζει καὶ διαφθείρει τὸ πᾶν: θρησκείαν, ἡθικὴν, τιμὴν, γράμματα, ἐπιστήμην, τέχνην! Ἀνδρες καὶ γυναικεῖς, γέοι καὶ νεανίδες, πεποιθευμένοι καὶ ἀγράμματοι—ὅλοι ἐξ ἵσου εἶναι δοῦλοι τοῦ χρήματος καὶ κύπτουν τὸν αὐχένα πρὸ τοῦ νέου τούτου κυρίου. Ἐργάται καὶ ὑπάλληλοι, κληρικοὶ καὶ λογογράφοι, δημοσιογράφοι καὶ ἐπιστήμονες—εὔκολωτα πιστοῦν τὰς φυτικὰς καὶ πνευματικὰς τῶν δυγάμεις εἰς τὸ χρῆμα, ὅπως ἐξασφαλίσουν θερμήν τινα γωνίαν πρὸς περιθυλψιν τοῦ σαρκίου των. Ὅλος ὁ παγκόσμιος τύπος (πλὴν ὅλιγιστων σχετικῶν συστατικῶν φύλλων) εὑρίσκονται εἰς τὰς χειραρχίας διάλιγων ἐκατομμυριούχων καὶ πλουσίων Μπουρζού, προσελκύων δὲ διὰ τῆς ἐξωτερικῆς του λάμψεως τὸν ἀφελῆ ἀναγνώστην διαφθείρει καὶ ἀποβλακώγει αὐτὸν διὰ τῆς ἐλαστικότητος τῶν ἴδεων, τῆς ἀσριστίας καὶ τοῦ φεύδους, ἐμπγέων συγάμια διὰ συστηματικῆς ὑποβολῆς ωρισμένων τιγων ἴδεων στρεβλήν κοινωνικὴν ἀντίληψιν, σύμφωνον, ἐνγοεῖται, μὲ τὰ μπουρζοαῖκα συμφέροντα.